
Norsk medisinsk forskning fra festtaler til realiteter?

HOVEDREPORTASJE

KARI RONGE

Email: kari.ronge@legeforeningen.no

Tidsskriftet

Det står ikke bare på penger for at den medisinske forskningen skal komme ut av smalhanstilværelsen. Å endre organiseringen innad i forskningsmiljøene er vel så viktig, mener Foreningen for leger i vitenskapelige stillinger.

Det var tverrpolitisk enighet da Stortinget behandlet Stortingsmelding nr. 39 (1998–99). Forskning ved et tidsskille i mars (1, 2). Stortinget bifalt medisin og helse som ett av fire satsingsområder og sluttet seg til målet om at Norge innen 2005 skal nå OECD-nivå innen forsknings- og utredningsarbeid (FoU), beregnet som prosentvis andel av bruttonasjonalproduktet (BNP).

I dag bruker Norge 1,71 % av BNP på slikt arbeid, mens gjennomsnittet i OECD-landene ligger på 2,15 %. Norge ligger lavest i Norden, selv om det har vært en økning fra 1997 da tallet var 1,68 %. Sverige toppe listen med 3,59 %, mens Finland nærmer seg 3 %.

Økt avstand til OECD

Statsbudsjettet for 2001 er første indikasjon på om vilje blir omsatt til handling, mener yrkesforeningen Foreningen for leger i vitenskapelige stillinger (LVS). I oktober arrangerte foreningen symposiet Norsk medisinsk forskning – fra festtaler til realiteter som ramme rundt foreningens tiårsjubileum. Der skulle norske forskere og politikere gjøre opp status. Samtidig hadde foreningen invitert finske og svenske kolleger, som kunne fortelle om en helt annen offentlig satsing enn i Norge. Dermed ble misnøyen med statsbudsjettet et hovedtema, likevel med en selvkritisk holdning til organisering av egen virksomhet.

Leder i LVS, Kaare M. Gautvik, målbar et regnestykke han mente vil gå i null snarere enn å trappe opp forpliktelsene fra forskningsmeldingen: – Regjeringen mener den har løst rekrutteringskrisen med en bevilgning på 200 millioner kroner til næringslivets kjøp av forskningstjenester. Men summen vil bli spist opp, dersom forslaget om å regne inn moms blir vedtatt. Dessuten er samlet studieplasskutt ved universitetene på 150 millioner kroner. Til tross for at landet flyter over av olje, er det en svak forskningsforståelse i Norge, sa Gautvik.

Han fikk støtte av Rolf K. Reed, dekanus ved Universitetet i Bergen. Reed pekte på at den prosentvise økningen til forskning innen medisin og helse er ganske bra, men at avstanden til OECD-nivået heller øker enn avtar for universitets og høyskolenes vedkommende i det fremlagte budsjettforslaget.

Politikeren Lars Erik Flatø, statssekretær i Sosial- og helsedepartementet, ble bombardert med kritiske spørsmål fra norske medisinske forskere, her representert ved Ole-Jan Iversen (t.v) og Dag Bratlid fra universitetetsmiljøet i Trondheim. Foto K. Ronge

Tabubelagt

Statistikk gir ikke et entydig bilde. Blant annet er det kvaliteten og ikke antall publiserte artikler i anerkjente tidsskrifter som indikerer forskeraktivitet og ressursbruk i land som Norge ønsker å sammenlikne seg med. Likevel er tallmateriale viktige rettesnorer for om politikerne mener alvor med festtalene sine. En medisinsk doktorgrad er stipulert til å koste 2–3 millioner kroner, mens en vitenskapelig artikkel koster ca. 500 000 kroner.

Summen en professor II får til årlig forskningsdrift har stått på stedet hvil siden 1968, ca. 50 000 kroner, og blir heller ikke avhjulpet av at sittende regjering foreslår 25 millioner kroner i økte driftsmidler, ble det hevdet.

Ole Petter Ottersen, prodekanus ved Det medisinske fakultet ved Universitetet i Oslo, sa det slik: – Det er en enorm diskrepans mellom hva som sies og hva som gjøres. Retorikken fra statsråd Trond Giske er frustrerende når han nå sier at budsjettet følger

opp forskningsmeldingen. Det er også utrolig stor likhet i hvilke tiltak de fire norske fakultetene mener vil monne. En forskerlinje er et sentralt instrument for å øke rekrutteringen. Men det viktigste punktet er likevel hvordan vi organiserer forskningen. Hittil har dette vært tabubelagt. Vi har vært altfor opptatt av de ytre betingelsene, fremholdt Ottersen.

Kraftig kritikk

John-Arne Røttingen, postdoktorstipendiat ved Universitetet i Oslo, uttrykte skuffelse over statsbudsjettet, men også det akademiske miljøet måtte tåle kraftig kritikk: – Vi kan ikke skyld på politikere eller Norges forskningsråd alene for at den medisinske forskningen er svak, underfinansiert og åreforkalket. På nasjonalt plan er det for toppstyrt og hierarkisk, for mange programmer for anvendt forskning og for få midler til fri forskning, hevdet Røttingen.

– På lokalt plan er det omvendt: for demokratisk struktur, for mange små og uavhengige grupper, for mange faste stillinger og for liten mobilitet. Instituttledelsen burde styre med langt hårdere hånd, mente han.

Røttingen viste til at gjennomsnittsalderen for doktorander er 40 år, og foreslo flere tiltak for å få yngre medisinere til å velge forskning som karrierevei, blant annet ved å øke antall amanuensisstillinger, heve lønnen til professornivå og redusere undervisningsplikten. Dagens løsning med halve tiden til forskning og halve til undervisning kan differensieres ved å opprette rene undervisningsstillinger, var blant forslagene hans.

Ole-Jan Iversen, prodekanus ved Det medisinske fakultet i Trondheim hadde denne kommentaren: – For oss nord for Dovre er det heller en bekymring at forskerne ikke er stasjonære. Dessuten sliter vi like mye med rekrutteringen som i Tromsø.

Iversens kollega, dekanus Georg Sager, supplerte: – Universitetet i Tromsø var Norges største distriktpolitiske eksperiment. Vi forsyner landsdelen med gode leger og sånn sett er det vellykket. Men eksporten er større enn importen. Vårt kjennetegn er at entusiastene som kom nordover i 1970-årene, snart skal skiftes ut. Det gjør oss ekstra sårbare. Dessuten er andelen kvinnelige forskere pinlig lav, syntes Sager.

Kvalitet koster

Geir Stene-Larsen, områdedirektør for medisin og helse i Norges forskningsråd, beskrev nedgangen i andelen leger blant stipendiatene som dramatisk.

– I 1990-årene er fallet på 20 %. Mens andre land ruster opp betydelig med offentlige penger til forskning, ligger Norge langt etter. Dette vises blant annet i antall og gjennomslagskraft på vitenskapelige artikler. Blant 170 land havner Norge også under Afrika og tidligere østblokkland.

Stene-Larsen la frem konklusjonene i den ferske evalueringsrapporten om biomedisinsk forskning i Norge (3): – Utlendingene som utførte evalueringen snakker om påfallende mange små miljøer, fragmentert forskning, stor spredning i kvalitet, overdreven demokratisering, manglende ledelse, for liten mobilitet på tvers av

landegrensene, for lite tverrfaglig samarbeid innen de medisinske fagområder, lavt ambisjonsnivå og at vi ikke ivaretar talentene. Dessuten peker de på at utstyret blir dårlig utnyttet, eksempelvis om natten, og at norske forskere i for stor grad publiserer for mye i lite anerkjente tidsskrifter.

Stene-Larsens tiltakspakke inkluderer mer driftsmidler og å stimulere talenter med karrierestipend og utenlandsopphold. Men han etterlyser også et nærmere samspill mellom private og offentlige FoU-aktører, og høyere ambisjonsnivå på nasjonens vegne ved å fremelske befolkningens kjærlighet til forskning.

– Det er destruktivt å holde de mange forskningsmiljøene så vidt i live med en vanningsteknikk, dvs. at det søkes om 3 millioner kroner, men tildeles bare 50 000, sa Stene-Larsen.

Faktarute

Forskningsmeldingen

– Stortinget har vedtatt strategien i Stortingsmelding nr. 39 (1998–99). Forskning ved et tidsskille, om å trappe opp forskningsinnsatsen slik at Norge i løpet av de neste fem årene skal komme på linje med gjennomsnittet i OECD-landene, målt som andel av bruttonasjonalproduktet.

– Forskningsmeldingen tar til orde for å øke antall rekrutteringsstillinger i norsk forskning med i gjennomsnitt 150 per år frem til 2005, å øke tallet på kvinner i vitenskapelige stillinger samt å øke privat finansiering av forskningen.

– For å styrke norsk forskning og nyskapning vedtok Stortinget 1. juli 1999 å opprette et forskningsfond. Medregnet regjeringens forslag til statsbudsjett for 2001 vil fondet disponere 7 milliarder kroner.

I det fremlagte statsbudsjettet, som skal behandles av Stortinget 15. desember, foreslår regjeringen å bevilge 45 millioner kroner til forskning i medisin og helse, hovedsakelig til å styrke programmene i regi av Norges forskningsråd og forskningen ved regionsykehusene. Samtidig foreslår regjeringen å momsbelegge forskningstjenester.

For lite systematikk

Kirsti Ytrehus, professor ved Universitetet i Tromsø, tok utgangspunkt i egen forskerhverdag i en kultur preget av holdninger som at gener er farlige og at forsøk på mus og rotter er ekle.

– Politikernes disposisjoner er kortsiktige, uklare og med manglende kunnskaper om naturvitenskap, statistikk og kunnskapsbasert medisin. Men forskernes problemer er også vage kommandolinjer, for mange oppgaver og for få driftsmidler. Istedenfor at yrkesforeningen vier oppmerksomhet til lønn, vil optimalisering av arbeidsmiljøet skape forutsigbarhet, konkurransedyktige prosjekter og bedre strategidokumenter, hevdet hun og brukte eget arbeidssted som eksempel: – Ved mitt universitet er 90 % av

budsjettene bundet opp i lønn. Det sier seg selv at utstyrs- og driftsmidlene blir minimale på den enkelte forsker. Redusert skjemavelde, regelverk og overadministrasjon vil gi mer tid til forskning, fremholdt Ytrehus.

Therese Visted, stipendiat ved Universitetet i Bergen, etterlyste større tilgjengelighet hos veilederne. Hun foreslo at instituttet bør forpliktes i større grad via øremerkede midler fra medisinsk fakultet, og at veiledere må gjennomgå obligatoriske veiledningskurs. Visted høstet bred støtte.

Hans Asbjørn Holm, visegeneralsekretær i Legeforeningen, kunne fortelle om kursmaterieell Legeforeningen utarbeidet for ti år siden, men at skoleringen ikke er blitt fulgt opp i tilstrekkelig grad.

– Dette er en kritikk vi må ta innover oss. Forskningsveiledning er en type kompetanse som må læres og øves. For lite systematikk i veiledningen er også det vi får mest klager på i spesialistutdanningen, sa Holm.

Bruk departementene

Lars Erik Flatø, statssekretær i Sosial- og helsedepartementet, snakket varmt for at offentlig satsing på forskning er nødvendig som en mur mot markedskreftenes dominans, og at den Internett-surfende pasient fordrer autoritet hos legen, især når pasienten presenterer internasjonalt anerkjente rapporter som er ukjente for legen.

– For å orientere seg i kunnskapsuniverset er vi avhengige av høy akademisk kompetanse med troverdighet. Da må vi ha noe å bidra med selv også, ikke ved å redusere forskningen i andre land, men ved en massiv oppgradering her hjemme. Jeg konstaterer at artikkelproduksjonen er lavere enn ellers i Norden, og blir sjeldnere sitert. Lyspunktene er deltakelse i EU-programmer og at vi har høy ranking innen kreftforskning, sa Flatø og la til: – Jeg tror ikke de 100 nye doktorstipendiatstillinger og 40 postdoktorstillinger vi foreslår, blir spist opp av kuttet til studieplasser. Ettersom Stortinget har et felles syn på forskningsmeldingen, forutsetter jeg skjerming av denne bevilgningen, konkluderte statssekretæren.

– Departementene må først og fremst måles etter sin evne til å spille på kompetente organer utenfra, sa Flatø. Hans oppfordring til forskerne var klar: – Bruk departementene mer enn dere gjør i dag. Vær heller ikke redd for å undervurdere dem. De har åpenbart et samordningspotensial seg imellom.

LITTERATUR

1. St.meld. nr. 39 (1998–99). Forskning ved et tidsskille.
2. Sundar T. Stortingsmelding varsler bedre tider for norsk forskning. Tidsskr Nor Lægeforen 1999; 119: 2900.
3. Research in biology and relevant areas of biochemistry in Norwegian universities, colleges and research institutes. A review. Oslo: Norges forskningsråd, 2000.

Publisert: 30. november 2000. Tidsskr Nor Lægeforen.

